

Pesca e patrimonio industriale: Tecniche, strutture e organizzazione (Sicilia, Puglia, Malta e Dalmazia tra XIX e XX secolo), ur. **Maurizio Gangemi**. Bari: Cacucci editore, 2007., 479 str.

Pod uredništvom Maurizija Gangemi s Odjeka za ekonomsku povijest Sveučilišta u Bariju objavljen je opsežan zbornik posvećen ribarstvu i industrijskoj baštini u 19. i 20. stoljeću na prostoru koji se od najjužnijeg dijela Jadrana (Puglia, Dalmacija) širi prema Siciliji i Malti. U njemu je radovima zastupljen niz talijanskih i malteških znanstvenika različitog profila, od biologa-ihitologa do ekonomskih povjesničara (Raimondo Sarà, Rosario Lentini, Ninni Ravazza, Ezio Ritrovato, Potito Quercia, Antonio Monte, Anna Maria Stagira, Simon Mercieca). U posljednja dva ogleđa, koja su napisali Đivo Bašić i Ivan Dabelić, donesen je koristan pregled literature za Dalmaciju i Dubrovnik te izneseni osnovni pokazatelji koji omogućuju uvid u povijesne procese koji su zahvatili ribarstvo na hrvatskoj obali. Udio *našijenaca* posredno povećava višestruki spomen Petra (Pietra) Doderleina (1809-1895), rođenjem Dubrovčanina, ihitologa svjetskoga glasa i profesora zoologije na Sveučilištu u Palermu, koji sredozemne ribe nije samo proučavao, nego i razmatrao mogućnosti njihova uzgoja u sicilskom akvatoriju.

U zborniku su u širokom rasponu obrađene i predstavljene teme koje se mogu razvrstati u dvije skupine: s jedne strane povijest ribarstva i školjkaštva kroz posljednja dva stoljeća, s druge strane materijalni ostaci vezani uz te djelatnosti (*tonnare, trabucchi*), te problem njihova očuvanja i zaštite. Uz kvantitativne analize službenih podataka i ostalih konvencionalnih izvora, primjećuje se iskorak prema dosad manje eksploatiranom vizualnom materijalu (stari nacrti, fotografije i crteži).

Čitatelja će svakako privući detaljna i pouzdana objašnjenja vezana uz ribarsku tehnologiju, na primjer uporaba *tonnara*, složenog sustava mreža koje se postavljalo okomito na mjestima gdje su plivala jata tuna, u širini i do nekoliko milja od obale. Ponegdje plijene pozornost čudni podaci, primjerice o nekadašnjoj

proizvodnji pređe od bisusnih niti, kojima se periske drže za dno, za izradu skupocjene odjeće zlaćanih preljeva.

Kroz niz rasprava ukazuje se na uzajamnu uvjetovanost ribarstva i drugih proizvodnih grana, i to ne samo u doslovnom smislu, kao što je slučaj sa solanama, nego i usmjeravanjem prema bržem, lakšem i sigurnijem profitu: u južnoj Italiji vinikultura se u jednom gospodarskom trenutku činila izlazom iz ribarskog životarenja, da bi i sama nakon nekog vremena pokazala koliko je rizična ako se nametne kao monokultura (kao i danas turizam).

Druga važna linija koja se provlači kroz cijeli zbornik jest ona o kulturnoj uvjetovanosti i širem povijesnom kontekstu ove gospodarske grane, na pr. utjecaj pravila o nemrsu u katoličkom dijelu Europe na udio ribe u prehrani, pa time i potrebu redovitog opskrbljivanja tržišta. Nestašicu na Sredozemlju moglo je utažiti obilje sjevernoeuropske i sjevernoameričke ribe (bakalar), a inovacije u načinu konzerviranja postupno su mijenjale navike i ukus potrošača (tunjevina je prestala biti isključivo siromaškom hranom, led je postao dostupan i siromašnijim slojevima). Ratna razdoblja onemogućavala su intenzivno ribarenje i time oporavljala ribni fond, a opet stavljala nadohvat mnoge ruke dinamit koji će poharati podmorski život. Primjera je mnogo, a neki otvaraju pred čitateljem zanimljive povijesne vertikale: dok je ribolov jamčio hranu stanovnicima dubrovačkog područja pod nedavnom okupacijom, dotle je u prošlosti znao biti važan prehrambeni resurs opsjedatelja, koji bi inače morao dopremiti hranu izdaleka (na pr. pri turskoj opsadi Malte 1565.).

No, zasluga je zbornika ponajprije u tome što dosljedno ruši mit o donedavnom ribljem bogatstvu Mediterana i Jadrana, legendu o tome da ga je tek u novije vrijeme ugrozio neumjereni izlov te da su tome poglavito krivi *drugi*. Pače, još se u 19. stoljeću bilježe mnogi problemi i proturječnosti ribarstva koje primjećujemo i danas: potražnja koja na lokalnome tržištu premašuje ponudu i stoga ga neprestano deregulira, državna politika između poticanja i protekcionizma (fiksiranje cijena, koncesije, zabrane),

ribarenje kao «dopunska djelatnost» stanovništva. Mreže koje «oru» morsko dno nisu ništa novo, kao što nije ni sukob između stare i nove tehnologije – novije brodice većeg dometa i prije su konkurirale starijim barkama, a pojava acetilenskih lampi (koje su danas objekt nostalgije) izazivala negodovanje onih koji su lovili na tradicionalniji način.

Krhkost odnosa čovjeka i morskog okoliša danas se sagledava prvenstveno kroz ekološke prijetnje, od zagađenja naftom preko nekontrolirane upotreba medikamenata u akvakulturi do postupnog smanjenja biodiverziteta. Zbornik o povijesti ribarenja podsjeća nas na veliko *kulturno* nasljeđe o kojemu se u nas premalo vodi računa. Tvornice sardina i ribarnice, kao i svjetionici, plutače ili dijelovi starih lučkih postrojenja, spomenici su prošlosti kojime se industrijska arheologija vani sve više bavi. Tunjare (*tunere*) na sjevernom Jadranu rijedak su živopisni detalj oko kojega sustavnije brinemo, dok mnogo toga drugoga nestaje pred našim očima, pogotovo nematerijalna kulturna baština ribarskih običaja.

Različiti prilozi u zborniku *Ribarstvo i industrijska baština* ukazuju na vrijednost i raznovrsnost ribarskog nasljeđa. Obrađuju ga pouzdano i vjerno, u otklonu od nostalgичnog mita o Mediteranu kakav zapravo nikada nije postojao.

Nella Lonza

Renato Ghezzi, *Livorno e il mondo islamico nel XVII secolo; naviglio e commercio di importazione*. Bari: Cacucci Editore, 2007, 294 str.

Zbog manjka arhivskog gradiva i njegove raspršenosti, dugo vremena nitko se nije upuštao u proučavanje prometa luke Livorno. Prvi korak u tom smislu napravili su F. Braudel i R. Romano kada su proučili izvještaje o pomorskom prometu Livorna koje je naručio Cosimo I. i njegovi nasljednici. Dobili su prilično jasan uvid o uvoznom prometu trgovačke robe u

dotičnu luku za vrijeme od 1547. do 1611. godine. Potom, koristeći arhivske izvore različitog podrijetla (registre pomorskih osiguranja, izvještaje francuskih konzula, itd.), Jean-Pierre Filippini uspio je utvrditi kakav je i koliki bio kompletan (uvozni i izvozni) promet u luci Livorno od 1676. do 1814. godine.

Renato Ghezzi, autor knjige *Livorno e il mondo islamico nel XVII secolo*, upotpunio je sliku o radu luke Livorno proučavanjem zapisa službenika saniteta (*Ufficiali di Sanità*), nastalih u vremenu od 1612. do 1666. godine, a danas pohranjenih u Državnom arhivu u Firenzi.

Bez sumnje, autor je spomenuti fond iskoristio na najbolji mogući način. Knjigu je ustrojio u skladu s ponuđenim podacima, koje je uspio maksimalno iskoristiti.

Livorno e il mondo islamico nel XVII secolo, sastoji se od dva glavna dijela: “Brodovlje koje je uplovljavalo u luku Livorno” i “Uvezeni proizvodi”.

U prvom dijelu autor opisuje brodove atlantske i sredozemne plovidbe koji su tijekom 17. stoljeća stizali u Livorno, te donosi podatke o njihovoj nosivosti, vrsti, podrijetlu, broju posade. Pokazuje da je u luku u vremenu od 1612. do 1666. godine uplovilo 7.729 brodova, to jest 28% brodova sredozemne, te čak 72% brodova atlantske plovidbe. Većina njih vila je francusku, englesku i nizozemsku zastavu, dok je broj onih pod toskanskom zastavom bio zanemariv.

S obzirom da je gotovo 60% brodova stiglo iz luka Osmanlija i osmanskih vazala, autor je odlučio punu pažnju posvetiti upravo tom fenomenu.

Dakle, u drugom, obimnijem dijelu knjige, Renato Ghezzi opisuje brodove i teret prispjele iz luka Anadolije (Smirne i Istanbula), Egipta (Aleksandrije), Sirije (Alessandrette, Saida, Cipra) i Sjeverne Afrike (Tunisa, Alžira, Tripolija). Čitatelja prvo upoznaje s povijesnim, gospodarskim i trgovačkim karakteristikama dotičnih luka, odnosno područja na kojemu se nalaze, a zatim raspravlja o robi koja se tamo tovarila na brodove i vozila u Livorno. Grafički prikazi popraćeni jasnim tekstom pokazuju koliko je iz Anadolije stizalo pamuka, vune, svile, kože,